

תקציר

"אירלנד בלונדון": תרבות אירית במטרופולין, 1888-1914

נעה קאופמן

עבודה זו משחזרת ובוחנת את חייהם של מהגרים אירים בלונדון ואת מגוון התנסויותיהם, בין השנים 1880 ו-1914. העבודה מתארת את האופנים שבהם איריות (Irishness) נחוותה, התפתחה ויוצגה במרחב העירוני הלונדוני ובודקת כיצד, ובאיזו מידה, תרבות אירית השפיעה על התרבות הפופולרית בלונדון, השתלבה ונשזרה בה, והושפעה ממנה. העבודה בוחנת את עיצובן של פרקטיקות תרבות, התארגנויות במוסדות תרבות וייצוגים פומביים של איריות. בעבודה מושם דגש מיוחד בתרבות חומרית. דפוסי מגורים, עבודה ופנאי, הזדהויות וייצוגים של איריות וכל אלו נבחנים כחלק מהמרחב התרבותי והמרחבי העירוני של לונדון. הגירה אירית בכלל, והגירה לבריטניה בפרט נחקרו בעבר, אך עבודה זו היא ככל הנראה ההיסטוריה החברתית והתרבותית הראשונה של אירים ואיריות בלונדון בתקופה הנבחנת כאן, והמחקר הראשון השם דגש על תרבות אירית חומרית במטרופולין.

העבודה מדגימה ריבוי של התנסויות והזדהויות איריות במגה-עיר, המטרופולין הגדולה בעולם בתקופה הנבחנת, את המגוון שלהן, והאופן שבו הושפעו או בוטאו ביחס למרחב העירוני. מחקר זה נשען על התפיסה כי מרחב אינו משמש כרקע פאסיבי, אלא מתעצב על ידי בני האדם בהקשרים שונים, בנסיבות ובתקופות משתנות, ומשפיע עליהם בתורו. לפיכך, המרחב חיוני להבנת הזדהויות ותופעות תרבותיות.

אירים היגרו לפני העשור התשיעי של המאה ה-19. בעקבות הרעב הגדול (1845-1850), ההגירה האירית הגיעה לממדים חסרי תקדים ובין 1846-1855 כ-2.5 מיליון אירים עזבו את מולדתם. רובם היו עניים, חסרי הכשרה או מקצוע, גילם היה נמוך משלושים, והם הגיעו מאזורי הכפר העניים של אירלנד. לונדון הייתה המרכז האירי הגדול בבריטניה ועל פי נתוני מפקד האוכלוסין התגוררו בה ב-1880 כ-80,000 גברים ונשים שנולדו באירלנד. המהגרים האירים התרכזו באזורים ושכונות שבהם כבר היו קהילות איריות שאופיינו על ידי בני התקופה כשכונות מצוקה ונודעו לשמצה. הן בתקופה הנחקרת הן בהיסטוריוגרפיה, קושרו האירים בלונדון לפשע, עוני, אי סדר ומצוקה אורבניים. הסטריאוטיפ השלילי של ה"פאדי" (Paddy) רווח בעיתונות, בחיבורים אתנוגרפיים ובתרבות חזותית. בשנות ה-80 של המאה ה-19 הקמפיין האירי לחקיקת חוק שלטון בית באירלנד (Government of Ireland) ונודעו לשמצה. הן בתקופה הנחקרת הן בהיסטוריוגרפיה, קושרו האירים בלונדון לפשע, עוני, אי סדר ומצוקה אורבניים. הסטריאוטיפ השלילי של ה"פאדי" (Paddy) רווח בעיתונות, בחיבורים אתנוגרפיים ובתרבות חזותית. בשנות ה-80 של המאה ה-19 הקמפיין האירי לחקיקת חוק שלטון בית באירלנד (Government of Ireland) ולביטול חוק האיחוד הגיע לשיא השפעתו על

הפוליטיקה האנגלית, והשאלה האירית הכתיבה את סדר היום הפוליטי, הביאה לתהפוכות בשלטון וזכתה לסיקור נרחב. המאבק האירי לשלטון בית היה מלווה לעיתים גם בפעולות אלימות של המחותרות האיריות הרפובליקניות ("הפניאנים"), כך שלפחד מהאירי העני נתלווה גם, בתקופות מסוימות, פחד מטרור. שנות ה-80 היו נקודת מפנה בהיסטוריה של לונדון ובריטניה בעקבות עליית הלייבור, משברים כלכליים ומצוקות דיור. העוני בלונדון הפך נושא לשיח ומקור לחרדה. פרוץ מלחמת העולם הראשונה ב-1914 מהווה נקודת סיום למחקר. דחייתו של חוק שלטון הבית, שנודון בשנת 1912 אך יישומו נדחה בעקבות פרוץ המלחמה, הביא לסיומה של תקופה מובחנת במערכת היחסים האנגלו-אירית, שהשתנתה באופן דרמטי בשנים שלאחר מכן. המלחמה הטוטאלית הביאה לא רק לגיוס המונים, מחסור, ושינויים בפרקטיקות היומיומיות, אלא גם לשינויים בדפוסי כלכלה ועבודה ובתרבות הפנאי והצריכה.

העבודה מבקשת לא רק למלא חֶסֶר בהיסטוריוגרפיה, ו"לכסות" פרקים שטרם נחקרו בהיסטוריה של אירים בבריטניה, אלא אף לתרום להיסטוריוגרפיה הענפה העוסקת במהגרים האירים ולהרחיב את נקודת המבט שלה: היא בוחנת אירים לא, או לא רק, בשולי החיים המטרופוליטניים ובנפרד מהם, אלא בתוכם. בכך מבקשת העבודה לחלץ את ההיסטוריוגרפיה של האירים במטרופולין האימפריאלית, ובאתרי הגירה אחרים בתקופה, מנרטיבים של שוליות ונידוי (outcasts) ומהנצחה של סטריאוטיפיזציה של אִריות. אכן, רוב המהגרים האירים היו עניים, אך יחד עם זאת, הם חיו, עבדו ובילו בלונדון, טיילו בפארקים וברחובות ברחביה, ביקרו במוזיאונים ובתערוכות, היו חברים במועדונים וחלקם אף הקימו מועדונים אירים והיו בהם שאף לקחו חלק במוסדות תרבות ושלטון מקומיים. עבודה זו מבקשת אפוא למקם אירים ואִריות בלונדון ובהיסטוריה שלה. היא חוקרת נוכחות אירית בלונדון לא כ"בעיה", אלא כחלק מדינאמיקה עירונית המאפשרת חילופים תרבותיים, ומשלבת היסטוריות של מהגרים והגירה בהיסטוריה אורבנית.

מאחר שגודלה של לונדון אינו מאפשר חקירה של כולה, מתמקד המחקר הנוכחי בשני אזורים מטרופוליטניים: דרום לונדון וכולל בתוכו את השכונות סאות'וורק (Southwark), למבת' (Lambeth) וברמונדזי (Bermondsey), שכונות עובדים ובהן ריכוזים גבוהים של דיירים ודיירות ממוצא אירי ובצדו המרסמית' ופולהאם (Hammersmith and Fulham) - שכונות מעורבות מבחינה סוציו-אקונומית הממוקמות בקצה המערבי של העיר, שדווקא לא נחשבו כמרכזים אירים בתקופה הנחקרת ולכן מאפשרים נקודת מבט שונה ומגוונת על חוויותיהם של האירים בעיר.

בהמרסמית' ופולהאם גם היו מרכזי פנאי גדולים כמו התערוכות הגדולות באולימפיה וב"עיר הלבנה", בהן התקיימו "מרחבים אירים" מלאכותיים כחלק מהתצוגות.

העבודה עושה שימוש בקורפוס רחב ומגוון של מקורות המצויים בארכיונים ובספריות באירלנד ובבריטניה, הן ארכיונים מוסדיים (אוניברסיטאיים) ולאומיים, הן ארכיונים עירוניים והן עיזבונות פרטיים. היא אף נשענת על מגוון של פרסומים סטטיסטיים—כמרשמי אוכלוסין ורשומות כנסייתיות, רשומות ארגונים—פילנתרופיים ולאומיים, אתנוגרפיות ואוטוביוגרפיות, ועל עיתונות לונדונית, בריטית-ארצית, ואירית. העבודה עושה שימוש גם במגוון מקורות חזותיים ובהם מקורות קרטוגרפיים, המאירים היבטים מרחביים של החיים של אירים בלונדון ואת זיקותיהם לעיר, אירים ותצלומים.

העבודה נחלקת לשישה פרקים. הפרק הראשון ממפה את האירים בלונדון ומתווה דפוסי מגורים ועבודה, ומאפיינים דמוגרפיים של מהגרים וצאצאיהם. הפרק מראה כי הם היוו קבוצה הטרוגנית ונבדלו אלה מאלו בגיל, מגדר, דת, תעסוקה, מקום מגורים, השכלה ומעמד חברתי וכלכלי. הפרק מהווה תשתית למחקר כולו ומראה כיצד מאפיינים אלו השפיעו על מגוון וטווח התנסויות איריות בלונדון, כמו גם על ההזדהויות של אירים. בהסתמכו על נתוני הצנזוס, סקרים כמותיים, ומיפויים של בני התקופה, בעיקר של צ'רלס בות', הפרק משחזר את מאפייני השכונות בדרום לונדון, המרסמית' ופולהאם. הפרק ער לקשיים המתודולוגיים בניסיון לאמוד במדויק את מספרם של האירים בעיר, ומצביע על היעדר הייצוג במקורות למהגרים מהמעמד הבינוני, ובכך מדגיח את הטענה שמעמד חברתי משפיע על נראותה של זהות אתנית והיבדלותה. סקירות אתנוגרפיות בנות התקופה משמשות כדי לבחון את האופן שבו תוארו האירים על ידי כותבים אנגלים, לעומת כותבים בני ארצם. כך, הפרק מציג לראשונה ניתוח מעמיק של סדרת המאמרים "אירלנד בלונדון", שנכתבה ב 1889 על ידי פרנסיס ארתור פאהי (Fahy) ודיוויד ג'ימס אודונהו (O'Donoghue), המציגה מיפוי אלטרנטיבי של האירים בלונדון, וקושרת אותם להיסטוריה וההתפתחות של המטרופולין.

הפרק השני נע מקווי המתאר הרחבים לסיפור חייהם של שלושה אירים בלונדון, חוויותיהם והתנועה שלהם במרחב העירוני, כדי להדגים כיצד הביוגרפיות הלונדוניות שלהם עוצבו על ידי מעמד, מגדר ותעסוקה ובעת ובעונה אחת חרגו ממגבלות מעמדיות ומגדריות. הפרק מסתמך בעיקר על אוטוביוגרפיות ועל התיאורים של פאהי ומשתמש במפות כדי להמחיש תנועה ברחבי העיר. הפרק מתמקד בפאהי, אנני סמית'סון (Smithson) וג'ון סוויני (Sweeney). פאהי, פקיד בשירות הציבורי (Civil Service) היה בקיא בספרות אנגלית והפנים דימויים אנגליים

של לונדון בטרם הגיע אליה. בו בזמן הוא נמנה עם מקימי מועדוני תרבות אירים בלונדון. אנני סמית'סון חייתה בלונדון כשנתיים כשהוכשרה כאחות בבית החולים Chelsea Hospital for Women אך תקופה קצרה זו הייתה בעלת משמעות עמוקה עבורה. סמית'סון, פרוטסטנטית-יוניוניסטית, החלה להזדהות בלונדון עם לאומיות אירית ולימים הפכה קתולית והייתה פעילה בארגונים אירים לאומנים. ההתמקדות בסמית'סון מספקת הצצה לחוויות נשים איריות בעיר, ולהיבטים מגדריים של חוויות אלו. האיריות של ג'ון סוויני, בלש ביחידה האירית המיוחדת של הסקוטלנד יארד (הוקמה בשנת 1883) סייעה לו במילוי בתפקידו. האופן שבו הוא מתאר את עצמו ואת עבודתו מאפשר הצצה למגוון רחב של הזדהויות איריות והזיקה ביניהן לבין השלטון הבריטי והמונרכיה עצמה. שלושת ההיסטוריות הלונדוניות-איריות הללו מדגימות כיצד לונדון היוותה ערש להתפתחותן של הזדהויות איריות מורכבות. הפרק השלישי דן בהיווסדותם והתפתחותם של מועדוני תרבות אירים שקמו ופעלו בסאותוורק בין השנים 1879 ו-1891. מועדונים אלו היוו תשתית להקמתה של האגודה האירית הספרותית (Irish Literary Society), שהייתה אבן יסוד לתחייה התרבותית האירית הנודעת, ובעוד היסטוריונים מכירים בחשיבותם, פרק זה הוא המחקר השיטתי הראשון הבוחן את משתתפיהם ופעילותם. האקלים הפוליטי של שנות השמונים עודד אירים רבים לקחת חלק במועדונים חברתיים ופוליטיים. לצד הדיונים הפוליטיים החלה להתפתח תכנית הרצאות ומפגשים, שנועדה לספק את הרצון של המשתתפים לבטא את התרבות והזהות שלהם. הפרק מציע כרונולוגיה חדשה של המועדונים ומציג את השתלשלות התפתחותם. זהו גם המחקר הראשון הבוחן את מועדון הילדים Southwark Junior Irish Literary Club שהוקם בשנת 1881 ופעילותו. הפרק מדגים כיצד המועדונים האירים היו חלק מתרבות המועדונים שהייתה נפוצה באותה תקופה בלונדון. מיקום המועדונים בחדרים קטנים בשכונת סאותוורק בדרום לונדון, The Surrey Rooms, מדגיש את חשיבות האזור ככר להתפתחות תרבותית אירית בעיר, וכיצד משם היא הופצה לקהילות איריות ברחביה.

חגיגות פטריק הקדוש ב-17 במרץ מהוות את מוקד עניינו של הפרק הרביעי. הפרק משחזר לראשונה את מגוון האופנים שבהם צוין יומו של פטריק הקדוש ברחבי לונדון, ובכך שופך אור על מערכת היחסים בין הקהילות האיריות לבין תושבי העיר הלא אירים. ההתמקדות באירוע המתאפיין בחזרתיות במהלך כמה עשורים מאפשרת לעקוב אחר המשכיות ושינויים ביחס כלפי אירים ואיריות במרחב העירוני, בתקופות ובנסיבות שונות. ההיסטוריה של יום פטריק הקדוש מצביעה על תפישות שונות של איריות "אותנטית". הפרק מצביע בברור על כך שהחגיגות לא היו מוגבלות לשכונות, קהילות או מועדונים אירים, אלא התרחשו במרכז העיר ובכל שכונותיה, והיו מיועדות

לקהלים שונים ומגוונים. הפרק מתמקד בטקסים הדתיים של החג, במיוחד במיסה המרכזית שנערכה בברמונדזי בדרום לונדון, ומעברה למשך שלוש שנים למרכזה של העיר בקתדרלת ווסטמינסטר. המיסה, שאורגנה על ידי ארגון התחייה התרבותית-הלאומית בלונדון, הליגה הגאילית (Gaelic League), נערכה בשפה האירית-הגאילית בלבד, והדיון בדבר העברתה לקתדרלת ווסטמינסטר ממחיש את המתח בין הכנסייה הקתולית באנגליה לבין קהילת המאמינים האירית. בפרק נבחנים גם האופנים שבהם איריות והיבטים של יום פטריק הקדוש יוצגו בתרבות חומרית, ואת המסחור של החג. ב-17 למרץ, לאיריות נלווה גם ערך שיווקי ומסחרי. כך למשל משחזר הפרק את הפרקטיקה של ענידת התלתן בדש הבגד בלונדון במהלך השנים ואת הפופולאריות של נוהג זה בעקבות פקודת המלכה בשנת 1900 להתיר לחיילים אירים לענוד אותו. בכך, בשנים 1900-1901 הפכה ענידת התלתן מסמל זהות אירית למפגן אחדות בממלכה וסמל לגאווה אימפריאלית.

הפרקים החמישי והשישי עוסקים בתצורות תרבותיות מטרופוליניות שהוגדרו והופקו בלונדון והגיעו לשיא הפופולאריות שלהן בעשורים הנחקרים בעבודה זו: תערוכות ענק שהיו, בעת ובעונה אחת מופעים עירוניים ותצוגות אימפריאליות, ואופרות קומיות. הפרק החמישי עוסק בתצורה שנוצרה בלונדון וממנה יוצאה לערי ענק ברחבי העולם: תערוכת הענק הבינלאומית הקולוניאלית. הפרק מצביע על שילוב מוטיבים ומוצגים איריים בארגון התערוכות ו"בסדר התערוכות" (מושג של טוני בנט, exhibitionary complex, Bennett) עצמו ומתמקד בשתי תערוכות בלונדון שבהן הוצגו אירלנד ואנשיה. חלקו הראשון מציג לראשונה דיון יסודי ושיטתי בתצוגה האירית של שנת 1888, שהתקיימה בבניין התערוכות באולימפיה, המרסמית, והיותה דגם ראשוני לאופן שבו עתידה הייתה אירלנד להיות מוצגת בתערוכות בשנים שלאחר מכן. חלק זה, העומד על הקשריה האימפריאליים והעירוניים של התערוכה, מדגים כי למרות שהתצוגה כללה מאפיינים של תצוגות אחרות מתקופתה, היא נבדלה מהן בהיבטים רבים. החלק השני של הפרק מתמקד בכפר האירי המלאכותי "באלימקלינטון" (BallymacClinton), שהוצג כחלק מהתערוכה הצרפתית-בריטית בלונדון ב-1908, ומראה כי לצד ייצוגה של אירלנד ככפרית ומסורתית, היא כללה רכיבים המדגישים מודרניות. הפרק בוחן היבטים מגדריים בתצוגות וסוקר את מעורבותן של נשים בהן, כפילנתרופיות ומארגנות, וכמוצגים. שתי התערוכות האיריות הציגו את אירלנד ככפרית, רומנטית ובלתי מאיימת, אך בו בזמן שמו דגש על המודרניזציה שלה. הדיון בהן עוסק בשאלות של מעמד, מגדר וסטריאוטיפים של איריות. הפרק השישי אף הוא בוחן תצורה תרבותית גנרית לתקופה ולמטרופולין: האופרה הקומית. הוא דן בשתי אופרות קומיות שהועלו לראשונה על הבמה בלונדון ועסקו באירלנד. בעוד מחקרים רבים בחנו את הדרכים שבהן

דמויות איריות הוצגו בדרמות וקומדיות, מעט מאוד נכתב על אופרות קומיות – ז'אנר שהיה בשיא הפופולריות שלו בקרב הקהל הלונדוני בסוף המאה ה-19. הראשונה, *שיימוס או'בראין* (1896, באופרה קומיק, *Shamus O'Brien*), מבוססת על בלדה אירית ידועה, הולחנה על ידי צ'רלס וילרס סטנפורד (Stanford), ועובדה לליברית על ידי ג'ורג' ג'זופ (Jessop). הפרק מציג את האופרה לא כיצירה פרי עטם של יוצרים המבודדים מסביבתם, אלא כהפקה משותפת של אנשי במה אירים – שחקנים, נגנים, וכותבים, ילידי אירלנד, שהגיעו ללונדון כדי לפתח את קריירות במטרופולין. הפרק מדגים כיצד האופרה הקומית נתפשה כהפקה אירית "אותנטית". לצד שחזור ההיסטוריה הלונדונית של שיימוס או'בריאן מציע הפרק ניתוח שלאי האזמרגד: או המערות של קריג קלינה (1901, סאבוי, *The Emerald Isle*), מאת ארתור סאליבן (Sullivan) ובזיל הוד (Hood). זהו הניתוח השיטתי הראשון של האופרה והוא כולל התייחסות לדמויות, לעלילה, לשימוש בתפאורה ואף לתלבושות כדי להדגים כיצד דימויים פולקלוריים איריים נפוצים וסטראוטיפים אירים ואנגלים שולבו בסגנון הייחודי של אופרות סאבוי, ואת הדרך שבה הציגה האופרה היבטים שונים של מערכת היחסים האנגלו-אירית. הפרק בוחן גם את האופן שבו האופרות הקומיות התקבלו בקרב הקהל בלונדון ובאירלנד. שני הפרקים מדגימים את שילובם של דימויים, מוטיבים פולקלוריים, נרטיבים, מורשת היסטורית ואתרים איריים, בסוגות ותצורות תרבותיות פופולריות בלונדון, ואת מגוון האופנים שבהם יוצרים איריים ובריטיים נכסו איריות.

ההיסטוריה של חייהם, הזדהויותיהם ונוהגיהם של מהגרים אירים בלונדון בוחנת כיצד הותירה עיר זו את רישומה בהם וכיצד הטביעו הם את רישומם בה. היסטוריה זו ממוקמת בלונדון עצמה תוך שימת לב לזיקות שבין המרחב הלונדוני להתנסויות איריות. יחד עם זאת היא טווה קשרים לאירלנד עצמה ומשחזרת דפוסים ופרקטיקות חברתיים ותרבותיים הן באירלנד והן באנגליה. באופן המובהק ביותר, מחקר זה משלב היסטוריה של אירים בהיסטוריה התרבותית של העיר, ומראה כיצד התקיימה 'אירלנד בלונדון'.